

GRZEGORZ OJCEWICZORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5909-270X>

Szczytno

LITERATURA ROSYJSKOJĘZYCZNA W PRZEKŁADACH ALICJI WOŁODŹKO-BUTKIEWICZ

RUSSIAN-LANGUAGE LITERATURE IN ALICJA WOŁODŹKO-BUTKIEWICZ'S TRANSLATION

The author addresses the issue of Russian-language fiction and non-fiction literature with literary merits in Polish translations by Alicja Wołodźko-Butkiewicz. In order to do so, the author carries out a quantitative and qualitative analysis of her 1977–2014 translation output. Translations — in the strict sense of the word — of both fiction and documentary texts with literary value were selected herein. The author also points to the translator's activities beyond translation itself, which involved selecting works by Russian and Soviet-era authors with the intention of creating anthologies, as well as writing introductions and afterwords to these collections. Looking at overall academic, literary and critical achievements of Alicja Wołodźko-Butkiewicz, her translation works were a constant element of her research activity, though they were not the main focus of her professional life.

Keywords: Alicja Wołodźko-Butkiewicz, the art of translation, translation from the Russian language, editorial work

Fot. Portret Alicji Wołodźko-Butkiewicz
Źródło: Archiwum Barbary Zalewicz¹

¹ Dziękuję pani Barbarze Zalewicz, pasierbicy Alicji Wołodźko-Butkiewicz, nie tylko za nieodpłatne udostępnienie obrazu, ale także za podzielenie się refleksjami o ich rodzinnych relacjach i przekazaniu cennych informacji, które częściowo zostały spożytkowane w tym artykule. Autor portretu nieznany.

Pani Profesor Alicja Joanna Wołodźko-Butkiewicz (1940–2022) należy do grona zasłużonych tłumaczy polskich, którzy zawodową pracę naukową łączyli z inną pasją — sztuką przekładu. Taki splot kompetencji filologicznych oraz własnych zainteresowań zawsze tworzy szczególną sytuację kreacyjną w translatoryce, wielce korzystną, daje bowiem tłumaczowi znacznie większe możliwości transponowania obcojęzycznych tekstów literackich dzięki solidnej podbudowie teoretycznej. Formaliści rosyjscy powiedzieliby zapewne, że wiedza o strukturze dzieła, o zastosowanych przez autora chwytach, przydaje się osobie dokonującej przekładu podczas podejmowania ostatecznych decyzji przy wyborze słownictwa, budowaniu klimatu tekstu, nadawaniu mu niepowtarzalnego stylu. W Polsce takie połączenie profesji z zamiłowaniami do transponowania literatury obcej nie jest zjawiskiem powszechnym, chociaż w kręgach translatorskich zauważalnym i na ogół docenianym. Chciałbym przy okazji wspomnieć o kilku chociażby rodzimych filologach, którzy na trwałe zapisali się we współczesnych dziejach translatoryki rosyjsko-polskiej. Pragnę tutaj wspomnieć przede wszystkim o następujących profesorach: Franciszku Apanowiczu, Annie Bednarczyk, Andrzeju Drawiczu, Piotrze Faście, Florianie Nieuważnym, Grzegorzu Przebindzie, René Śliwowskim i Bogusławie Żyłce.

Jan Cichocki trafnie scharakteryzował Profesor Wołodźko-Butkiewicz: „[...] jedna z najwybitniejszych postaci w dziedzinie badań nad współczesną literaturą rosyjską, przekładów literatury, redagowania i wydawnictw, erudycyjna eseistka, autorka książek i antologii, zasłużona nauczycielka akademicka”². Przyszła badaczka i tłumaczka urodziła się w sobotę 6 stycznia 1940 w Warszawie, zmarła tamże w poniedziałek 19 września 2022 roku. Była córką Wilhelma (1909–1940) i Cecylii Marii (z d. Zaczekiewicz, 1907–1988) Wołodźków³. Miała starszego o trzy lata brata Michała Andrzeja (1937–2015), z wykształcenia chemika, który również parał się przekładem z rosyjskiego⁴. Jej edukacja zarówno na poziomie podstawowym, jak i średnim wiąza-

² J. Cichocki, *Rusycystka niezwykła, Profesor Alicja Wołodźko-Butkiewicz (1940–2022)*, „Przegląd Rusycystyczny” 2023, nr 2 (182), s. 7.

³ Ród Wołodźków jest związany przede wszystkim z obszarem Litwy sprzed 1939 roku. Najwięcej osób o tym nazwisku mieszkało w Trokach i Wilnie. Ale i w Warszawie to nazwisko występuje zarówno w XIX, jak i XX wieku. Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że Wilhelm Wołodźko był związany z Warszawą.

⁴ F. Kuzniecowa, *Czy nastąpi kres ciszy*, w: *Antologia radzieckiego eseju literackiego. W poszukiwaniu syntezy*. Wybór i wstęp A. Wołodźko, przeł. M. Wołodźko, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979, s. 274–297.

ła się w pełni z okresem powojennym i rozpoczęła się najprawdopodobniej w roku 1947. Studia rusycystyczne podjęła na Uniwersytecie Warszawskim w 1957, po czym zdecydowała się na kontynuację wykształcenia wyższego na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Moskiewskiego im. Michaiła Łomonosowa w latach 1959–1962. Następnie pod kierunkiem profesora Antoniego Semczuka obroniła pracę doktorską na Uniwersytecie Warszawskim (1973), a w 1996 uzyskała stopień doktora habilitowanego. Tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych przyznano jej 14 czerwca 2005 roku. Do czasu przejścia na emeryturę, w latach 2002–2012, kierowała Instytutem Rusycystyki na Wydziale Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego. Wysiłek akademicki Pani profesor Wołodźko-Butkiewicz, a także wymierne zasługi na polu tłumaczeń literatury pięknej, doceniono poprzez przyznanie jej wysokich odznaczeń państwowych, jak: Złoty Krzyż Zasługi (1980) i Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (2005). ZAIKS natomiast wręczył nagrodę za przekłady literatury rosyjskiej na język polski (2008). Otrzymała również wyróżnienie szczególne, gdyż zagraniczne, którym był „Medal Puszkina” za popularyzację kultury rosyjskiej w Polsce (2013).

Jestem pewien, że wielką rolę w życiorysie naukowym i twórczym Profesor Wołodźko-Butkiewicz odegrały co najmniej dwa czynniki. Pierwszy wiąże się z Jej pobytem w Moskwie na studiach filologicznych, a drugi przenosi nas do czasu współpracy na stanowisku asystentki i sekretarki innego wybitnego polskiego tłumacza — Seweryna Pollaka (1907–1987). Pozostałe bodźce niosło obficie samo życie w zmieniających się dynamicznie warunkach Polski socjalistycznej zdecydowanie zmierzającej do zmian ustrojowych i stopniowego uniezależnienia się od wpływów Kremla.

Studia w stolicy ZSRR nie ograniczały się jedynie do chodzenia na uczelnię, zdawania w terminie kolokwίων i egzaminów, były bowiem niepowtarzalną okazją do nawiązywania znajomości ze środowiskiem stołecznych intelektualistów, zawierania przyjaźni, uczestniczenia w domówkach, poznawania na co dzień oblicza komunistycznego państwa, które wciąż żyło emocjami wywołanymi XX Zjazdem KPZR. Wreszcie — moskiewskie otoczenie językowe sprzyjało uważnemu wsłuchiwaniu się w tembr języka, jego odmian, od stylu wysokiego, oficjalnego, przez radziecką nowomowę, aż do wielobarwnego toku potocznego i ówczesnych slangów miejskich. Tutaj także, w Moskwie, poznała doktoranta Tadeusza Apolinarego Butkiewicza (1925–2023), z którym po dziesięcioleciach znajomości zawarła związek małżeński.

Doświadczenia moskiewskie wyraźnie procentowały po powrocie do kraju i rozpoczęciu działalności na polu nauki, pomagały w zapraszaniu do Warszawy ludzi ze świata radzieckiej kultury: badaczy literatury, krytyków literackich, a przede wszystkim samych pisarzy. To rosyjsko-polskie forum stawało się okazją nie tylko do przedstawienia własnego dorobku literackiego, lecz także do wymiany poglądów — oficjalnych przed szeroką publicznością i nieoficjalnych, w wąskim gronie. Szczególne miejsce w przyjacielskim kręgu Profesor Wołodźko-Butkiewicz zajmowali przez ponad 50 lat inni uczeni: Wiktoria i René Śliwowsy. O czasach minionych tak napisała polska historyk i badaczka dziejów Rosji:

O kim, co i jak się pisze, kogo recenzuje i tłumaczy — przy konieczności liczenia się z cenzurą i nadgorliwymi kolegami-rusycystami — wzmacniało lub osłabiało więzi. W naszym przypadku w sposób istotny wzmacniało. Cała nasza trójka z pasją oddawała się pracy, dużo publikowała, redagowała, przekładała, pokonując piętrzące się przeszkody. A było ich niemało ongiś i po dzień dzisiejszy nie brakuje. Konieczność rezygnowania z tematów tabu i omijania niektórych nazwisk, jaka trapiła nas w PRL-u, w III RP ustąpiła miejsca sterowanej odgórnie rusofobii, oddziałującej niekorzystnie na rynek wydawniczy⁵.

By nie być gołosłownym, odwołam się z konieczności do jednego tylko przykładu, o którym wie niewielu. Alicja Wołodźko-Butkiewicz miała tę niezwykle rzadką okazję osobistego poznania w Moskwie i dłuższego przebywania sam na sam z rodzoną młodszą siostrą Mariny Cwietajewej (1892–1941) — Anastazją (1894–1993)⁶. Znajomość z nią nie ograniczała się do przepisywania rękopisów za symboliczne kopiejki (Anastazja nie była rozpieszczana finansowo ani przez Stali-

⁵ W. Śliwowska, *Nasza staromodna przyjaźń...*, w: *Literatura rosyjska: idee, poetyki, interpretacje*, P. Fast (red.), Wydawnictwo Naukowe „Śląsk” i Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych, Katowice 2018, s. 15.

⁶ Tak Anastazję Cwietajewą scharakteryzowała Justyna Tymieniecka-Suchanek: „Anastasija Cwietajewa (1894–1993) przez wiele lat pozostawała w cieniu swojej starszej siostry — wybitnej poetki Mariny, by w końcu zyskać miano mistrza prozy autobiograficznej. Jednak nie wszystko, co napisała, zostało opublikowane; wiele jej rękopisów zaginęło. Drukiem ukazały się między innymi takie dzieła, jak *Московский звонарь* (1927–1976), *Старость и молодость* (1967), *Воспоминания* (1971), *Неисчерпаемое* (1984), *Непостижимые: рассказы о животных* (1992), *Амор: роман и повести* (1992). Miejsce szczególne w dorobku autorki zajmuje książka o charakterze pamiętnikarskim *Моя Сибирь* (*Моя Сибирь*, 1976) — wydana dopiero w 1988 roku — przepełniona miłością do ludzi i przyrody (ożywionej i nieożywionej). J. Tymieniecka-Suchanek, *Anastasija Cwietajewa o śmierci zwierząt (na przykładzie utworu „Моя Сибирь”)*, „Slavica Wratislaviensia” 2018, nr CLXVII, s. 413.

na, ani przez jego następców), ale skutkowałą poznaniem nieoficjalnego życiorysu wielkiej poetki i szczegółów z jej biografii, o których nie pisano w żadnych podręcznikach historii literatury radzieckiej. Zresztą aż do końca lat 50. XX wieku Marina Cwietajewa była w Kraju Rad na indeksie, w gronie pisarzy objętych milczeniem i dopiero z falą odwilży po 1956 zaczęto nieśmiało, by nie rzec lekliwie, przywracać w świadomości Rosjan istnienie poetki dobrze już znanej w kręgach literackich przed 1917. Wielka w tym zasługa zarówno Anastazji Cwietajewej, jak i najstarszej córki, ofiary stalinizmu, Ariadny Efron (1912–1975). Bardzo prawdopodobne, że właśnie ta okoliczność, ten dotyk historii, spowodował napisanie i opublikowanie w 1969 roku wspólnie z Janiną Wichową (1938–) artykułu *O Marynie Cwietajewej* w prestiżowym czasopiśmie naukowym „Slavia Orientalis”⁷.

Asystenturę i sekretarstwo u Seweryna Pollaka można uznać za cenne doświadczenie zawodowo-towarzyskie, które przydało się Alicji Wołodźko-Butkiewicz nie tylko w przyszłej pracy tłumaczeniowej, ale także redakcyjnej, gdy od 1975 roku podjęła współpracę z warszawskimi wydawnictwami: Czytelnikiem, Iskrami, Książką i Wiedzą oraz Państwowym Instytutem Wydawniczym. Jako asystentka Pollaka miała wiele okazji, by głęboko poznać mechanizmy warsztatu przekładowego i reguły obowiązujące w stołecznym życiu kulturalno-politycznym. Jego dom stał się również miejscem spotkań wybitnych twórców radzieckich, nastawionych zarówno pro-, jak i antysowiecko. Tam w 1964 roku poznała Annę Achmatową (1889–1966), z którą rozmawiała *tête à tête* w 1965 roku, na krótko przed jej śmiercią. W okresie 1981–1992 pracowała na etacie w Państwowym Instytucie Wydawniczym, od 1987 – na stanowisku kierownika redakcji literatury rosyjskiej i radzieckiej oraz literatur słowiańskich. Redagowała teksty literackie, ale też sama w tym czasie już tłumaczyła. W lutym 1987 została członkiem Związku Literatów Polskich.

Pisząc o literaturze rosyjskojęzycznej w przekładach Alicji Wołodźko-Butkiewicz, chcę dokonać rozpoznania ilościowo-jakościowego jej dorobku translatorskiego w kluczu chronologicznym i problemowym. Nie podejmuję się jednak próby odpowiedzi na pytanie o jej sztukę przekładu, o poetykę, gdyż opracowanie tego typu znacznie przekraczałoby ramy artykułu. Ograniczę się jedynie do etapu wstępnego, który może inicjować pogłębione studia nad warsztatem tłumacza, i postaram się wymienić wszystkie teksty literackie, któ-

⁷ A. Wołodźko, J. Wich, *O Marynie Cwietajewej*, „Slavia Orientalis” 1967, nr 3, s. 219–227.

re Profesor Wołodźko-Butkiewicz wprowadziła do polszczyzny jako translatorka i redaktorka wydawnicza. Przy tej okazji da się na pewno zauważyć jej preferencje czytelnicze i przekładowe. W ujęciu problemowym zamierzam zweryfikować hipotezę, w myśl której można byłoby dostrzec paralelizm między wypowiedziami naukowymi, krytycznymi i popularyzatorskimi Pani Profesor Wołodźko-Butkiewicz a publikowanymi w tym samym — lub bliskim — czasie tłumaczeniami bądź prowadzonymi pracami edytorskimi. Wydaje się bowiem, że taka równoległość miałaby prawo się pojawić jako wynik wzajemnego uzupełniania się zainteresowań badawczych z penetrowaniem powiązanych z nimi rosyjskojęzycznych lektur. Z jednej strony powinniśmy więc otrzymać podstawowy materiał do wykorzystania bibliograficznego, z drugiej zaś potwierdzenie lub zaprzeczenie przypuszczenia o występowaniu potencjalnej — w tej chwili — współzależności.

Przed przystąpieniem do analizy właściwej trzeba wspomnieć, że pierwszego rozpoznania bibliograficznego dorobku dokonała Iwona Krycka-Michnowska, a wyniki jej wysiłku zostały opublikowane w tomie jubileuszowym dedykowanym Pani Profesor⁸. Książka ukazała się w 2018 roku, kwerenda objęła okres 1964–2016. Z przyczyn obiektywnych spis ten nie mógł być pełny⁹. Obejmował wtedy 189 pozycji, w tym: monografie — 2, redakcja naukowa prac zbiorowych — 11, antologie — 5, studia i artykuły — 53, prace krytycznoliterackie — 78, posłowania i wstępy popularnonaukowe — 12, przekłady — 26, prace nieopublikowane — 1, rozmowa — 1. Z tego zestawienia wynika, że działalność translatorska stanowiła w dorobku Profesor Wołodźko-Butkiewicz niecałe 14%. Po 2016 roku sytuacja radykalnie się nie zmieniła.

Na podstawie zgromadzonego materiału dokonania Alicji Wołodźko-Butkiewicz, związane z translatoryką rosyjsko-polską, można ująć w dwóch podstawowych aspektach:

- 1) praca tłumaczeniowa w ścisłym tego słowa znaczeniu, czyli przekładanie tekstów literackich i dokumentalnych o walorach literackich z rosyjskiego na polski;
- 2) aktywność okołoprzekładowa, polegająca na redagowaniu wydawniczym przyswajanej polszczyźnie literatury rosyjskojęzycznej

⁸ I. Krycka-Michnowska, *Bibliografia prac Profesor Alicji Wołodźko-Butkiewicz*, w: *Literatura rosyjska: idee, poetyki...*, s. 37–49.

⁹ Trzeba dodać, że w katalogach Biblioteki Narodowej w Warszawie i innych krajowych zbiorach bibliotecznych brakowało nierzadko pełnej informacji na temat dorobku Profesor Alicji Wołodźko-Butkiewicz. Nie zawsze znajdowały się kompletne dane np. o tłumaczach, o tym, że jest Ona autorką wstępów czy posłowań. Z tego powodu nie za każdym razem możliwe było podanie pełnego zakresu bibliograficznego.

nej, dokonywaniu wyborów tekstów do antologii, pisaniu wstępów/przedmów oraz posłowi do tłumaczeń artystycznych.

W związku z powyższym podziałem dokonam teraz prezentacji w kluczu chronologicznym dorobku przekładowego Profesor Wołodźko-Butkiewicz, zaczynając od Jej tłumaczeń artystycznych.

PRZEKŁADY LITERACKIE

- 1977 Rimma Kandelaki (1904–1982). *Первый взгляд в мир* jako *Pierwsze spojrzenie na świat*. Warszawa: PIW.
- 1980 Aleksander Borszczagowski (1913–2006). Tytuł odredakcyjny: *Krąg światła i inne opowiadania*. Warszawa: Czytelnik. Inni tłumacze: Irena Bajkowska (1910–1997), Wanda Kindler (1904–1985).
- 1982 *Długie sny. Opowiadania 1979*. Warszawa: PIW. Alicja Wołodźko przełożyła opowiadanie Sauliusa Tomasa Kondrotasa (1953–) zatytułowane *Kolekcjoner*.
- 1984 I. Grekowa¹⁰ (1907–2002). *Вдовуиъ napoxod* jako *Statek wdów*. Warszawa: PIW.
- 1984 Włodzimierz Tendriakow (1923–1984). *Шестьдесят свечей* jako *Sześćdziesiąt świec*. Warszawa: PIW.
- 1986 Leonidas Jacinevičius (1944–1995). *Arbata penktą valandą ryto: romanas* jako *Herbata o piątej rano*. Warszawa: Wydawnictwo TPPR.
- 1986 Radij Pogodin (1925–1993). Wybór z *Пеpeйтu пeчкy вбpод* (1979) jako *Modry kogut mojego dzieciństwa*. Druga tłumaczka — Danuta Wawilow (1942–1999). Warszawa: Nasza Księgarnia.
- 1987 Radij Pogodin. Powieść młodzieżowa *Где лешииъ живем* jako *Tam, za czarcim łęgiem*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- 1990 Aleksander Sołżenicyn (1918–2008). *Матpенин двop* jako *Zagroda Matryony i inne opowiadania*. Warszawa: PIW. Alicja Wołodźko przetłumaczyła tytułowy utwór *Zagroda Matryony*. Pozostali tłumacze: Henryka Broniatowska (1920–2010), Tadeusz Butkiewicz, Wiesława Karaczewska, Ewa Rojewska-Olejarczuk (1945–2018), Wiktor Woroszyński (1927–1996).
- 1991 Czingiz Ajtmatow (1928–2008). *Плаха* jako *Golgota*. Warszawa: PIW.

¹⁰ Właściwie Jelena Wetzel (1907–2002). Pseudonim „I. Grekowa” miał właściwie znaczyć „Ygrekowa” (anonimowa, jedna z wielu).

- 1993 Bułat Okudźawa (1924–1997). *Девушка моей мечты* jako *Dziewczyna moich marzeń* Warszawa: PIW. Pozostali tłumacze: Monika Dutkowska, Ewa Rojewska-Olejarczuk, Wiesława Karaczewska, Tadeusz Butkiewicz.
- 1993 Ives Lance. *Чалдеецык і актorka*. Warszawa: Warszawska Oficyna Wydawnicza „Gryf”¹¹.
- 1994 Mikołaj Narokow (1887–1969). *Мнимые величины* jako *Wielkości urojone*. Warszawa: Alma-Press (przekład i posłowie).
- 1996 Aleksiej Słapowski (1957–2023). *Мой вишневый садик* jako *Wiśniowy sadek: komedia w dwóch aktach*. „Dialog” (nr 1, s. 51–78).
- 1996 Irina Gołowkina (1904–1989). *Побежденные* jako *Pokonani*. Warszawa: Czytelnik. Przekład pod pseudonimem Jadwiga M. Jędrzejewska.
- 2001 Jurij Druźnikow (1933–2008). *Ангелы на кончике иглы* jako *Anioły na ostrzu igielnym*. Kraków: Arcana.
- 2005 Jurij Blinow (1946–2017). *Дороги Чубарова. Рассказы* jako *Drogi Czubarowa. Opowiadania*. Warszawa: Indygo-Press.
- 2006 Aleksander Solżenicyn. *Загродa Matriony i inne opowiadania*. Poznań: Rebis. Pozostali tłumacze: Henryka Broniatowska, Tadeusz Butkiewicz, Wiesława Karaczewska, Ewa Rojewska-Olejarczuk, Wiktor Woroszyński. Alicja Wołodźko-Butkiewicz przetłumaczyła utwór *Загродa Matriony*.
- 2010 Aleksander Solżenicyn. *Один день Ивана Денисовича* jako *Jeden dzień Iwana Denisowicza i inne opowiadania*. Pozostali tłumacze: Henryka Broniatowska, Tadeusz Butkiewicz, Wiesława Karaczewska, Ewa Rojewska-Olejarczuk, Wiktor Woroszyński, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis. Alicja Wołodźko-Butkiewicz przetłumaczyła utwór *Загродa Matriony*.

Aktywność translatorska Profesor Wołodźko-Butkiewicz w odniesieniu do literatury pięknej obejmuje okres 1977–2010, czyli 33 lata i ściśle wiąże się z czasem Jej pracy na warszawskiej uczelni po doktoracie (1973), a także w Państwowym Instytucie Wydawniczym. Na dorobek składa się 19 publikacji, w tym dwa przedruki tekstów Aleksandra Solżenicyna, a zatem — 17 tytułów. Okres 1977–2010

¹¹ W książce nie ma informacji o autorze dzieła i tytule oryginału. Imię „Ives” mogą nosić kobiety i mężczyźni. Styl narracji jest jednak według mnie niekobiecy, co sugeruje, że książkę napisał mężczyzna. Niewykluczone, że „Ives Lance” to pseudonim literacki, co tłumaczyłoby trudności z identyfikacją rosyjskojęzycznego twórcy tekstu.

zainicjował przekład utworu gruzińskiej pisarki Rimmy Kandelaki, a zakończyła powtórna edycja utworów Sołżenicyna (2006, 2010). Na dziesięciolecie 1980–1990 przypało 8 przekładów, na 1991–2000 – 5, a na 2001–2010 – 4. Jest to tendencja wyraźnie spadkowa, która potwierdza, że czas zatrudnienia w PIW-ie był jednocześnie okresem najbardziej intensywnego wysiłku przekładowego. W analizowanych latach Alicja Wołodźko-Butkiewicz przełożyła na polski teksty trzech kobiet i dwunastu mężczyzn. Tłumacząc tekst Iriny Gołowkiny, posłużyła się pseudonimem „Jadwiga M. Jędrzejewska”, większość prac ukazała się pod jej własnym nazwiskiem – najpierw panieńskim, następnie łączonym (po wyjściu za mąż za Tadeusza Butkiewicza). Najczęściej sięgała po twórców obcych, tylko jeden raz wyjątek czyniąc dla Pogodina. Są tu autorzy o rodowodzie rosyjskim, ale też i nierosyjskim, np. gruzińskim (Kandelaki), kirgiskim (Ajtmатов) i litewskim (Jacinevičius). Większość wymienionych pisarzy nie zdobyła szerokiej popularności w Polsce poza Sołżenicynem, Ajtmatowem, Griekową i Tendriakowem. Wśród przyswojonych polszczyźnie gatunków przeważa proza (powieść dla dorosłych, „political fiction”, powieść dla młodzieży), z utworów dramatycznych – komedia Słapowskiego. W odniesieniu do dwóch przekładów tytułów utworów można mieć zastrzeżenia, gdy: 1) fraza *Где леший живёт* została oddana jako *Tam, za czarcim łęgiem*; dosłownie tytuł ten brzmi *Gdzie mieszka/żyje leśny* i zawiera w sobie informację o leśnym – leśnym demonie, ważnej postaci słowiańskiej mitologii; 2) w tekście Ajtmatowa *Плаха* stała się *Golgotą*, gdyż ros. „плаха” to po polsku „szafot”. Powszechne asocjacje związane z szafotem jako miejscem kaźni a Golgotą i ukrzyżowaniem Jezusa są całkiem odmienne.

PROZA DOKUMENTALNA O WALORACH LITERACKICH

- 1975 *Człowiek na wojnie. Wielka Wojna Narodowa w literaturze radzieckiej*. Wybrał i wstępem opatrzył Andrzej Drawicz (1932–1997). Tłum. Alicja Wołodźko i in. Warszawa: PIW.
- 1983 Borys Bursow (1905–1997). *Личность Достоевского* jako *Osobowość Dostojewskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- 1993 Aleksandr Sołżenicyn. *Жить не по лжи* jako *Żyj bez kłamstwa. Publicystyka z lat 1973–1980*. Warszawa: Editions Spotkania.
- 1995 Larysa Wasiliewa (1935–2018). *Кремлевские жены* jako *Kremlowskie żony*. Warszawa: Philip Wilson.

- 1996 Natalia Kaźmina (1956–2011). *Zakładnicy wolności*. „Dialog” (nr 1, s. 85–94).
- 1997 Larysa Wasiliewa. *Кремлевские дети* jako *Kremłowskie dzieci*. Warszawa: Philip Wilson.
- 1998 Inessa Jaźborowska (1931–2021), Anatolij Jabłokow, Jurij Zoria (1929–1998). *Преступление вранге государственной тайны* jako *Katyń. Zbrodnia chroniona tajemnicą państwową*. Warszawa: Książa i Wiedza. Inna tłumaczka: Maria Putrament.
- 1998 Nikołaj Zieńkowicz (1944–). *Вожди на мушке* jako *Kremłowska księga zamachów. Od Lenina do Jelcyna*. Warszawa: Prószyński i S-ka. Pod pseudonimem Jadwiga M. Jędrzejewska.
- 2003 Boris Sokołow (1957–). *Булгаковская энциклопедия* jako *Michaił Bułhakow. Leksykon życia i twórczości*. Warszawa: Trio. Pozostali tłumacze: Jolanta Skrunda, Iwona Krycka.
- 2011 Wiaczesław Kozłakow (1961–). *Марина Мнишек* jako *Maryna Mniszech*. Warszawa: PIW.
- 2014 Anatolij Gładilin (1935–2018). *Улица генералов: попытка мемуаров* jako *Ulica generałów. Próba wspomnień*. Wydawnictwo Akademickie SEDNO, Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia.
- 2014 Lena Muchina (1924–1991). *Блокадный дневник Лены Мухиной* jako *Dziennik czasu blokady: zapiski nastolatki z oblężonego Leningradu*. Warszawa: Świat Książki.

Na przyswojoną polszczyźnię przez Profesor Wołodźko-Butkiewicz prozę dokumentalną o walorach literackich złożyło się 12 różnych prac. Najwcześniejsza z nich została opublikowana w 1975 roku i była zbiorem tekstów poświęconych wielkiej wojnie ojczyźnianej, łączyła się również z początkiem pracy w PIW-ie. Ostatnia, z 2014 roku, z okresu przebywania na emeryturze, to dokument Leny Muchiny utrwalający prawdę o tragicznej w skutkach blokadzie Leningradu. Uwagę zwraca ponowne posłużenie się pseudonimem „Jadwiga M. Jędrzejewska” podczas publikacji tekstu Nikołaja Zieńkowicza na temat kremłowskich zamachów. Autorki w tej grupie przekładów stanowią zdecydowaną mniejszość, jest ich zaledwie cztery: Kaźmina, Muchina, Jaźborowska, Wasiliewa. Trudno na tej podstawie wyrokować, że „poetyka męska” bardziej odpowiadała przekładowczyni, chociaż do takiego ostrożnego wniosku prowadzą dane statystyczne uzyskane zarówno w przypadku tłumaczeń literatury pięknej, jak i dokumentalnej.

Zastrzeżenia można mieć do przekładu tytułu książki Zieńkowicza *Божду на мушке* — dosłownie *Wodzowie na muszce* — jako *Kremłowska księga zamachów. Od Lenina do Jelcyna*, w którym zrezygnowano z podkreślenia przestępczego *modus operandi* — metaforycznego i dosłownego, tj. zamiaru pozbawienia człowieka życia przez strzał z broni palnej.

TŁUMACZENIA TEKSTÓW NAUKOWYCH

- 1971 Wiktor Szkłowski (1893–1984). *Как сделан „Дон Кихот”* jako *Jak jest zrobiony „Don Kichote”*. W: *Sztuka interpretacji*, t. I, red. H. Markiewicz (1922–2013). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- 1977 Borys Bursow (1905–1997). *Krytyka jako literatura*. W: *Wokół problemów realizmu*. Przedmową opatrzył Andrzej Lam (1929–). Warszawa: PIW.
- 1979 *Antologia radzieckiego eseju literackiego. W poszukiwaniu syntezy*. Alicja Wołodźko przetłumaczyła dwa eseje: Witalija Ozierowa, *Krytyka literacka i współczesność* (*Литературно-художественная критика и современность*) i Pawła Topera, *Cena zwycięstwa* (*Цена победы*). Warszawa: PIW.

Wśród tłumaczeń tekstów naukowych odnotowuję cztery przekłady utworów dobrze znanych autorów w literaturze rosyjskiej i radzieckiej: Szkłowskiego, Bursowa, Ozierowa i Topera. Tłumaczenia prac naukowych, które wykonała Profesor Wołodźko-Butkiewicz, świadczą o Jej warsztatowej elastyczności, umiejętności wchodzenia z jednakową przenikliwością zarówno w strukturę literackiej fikcji, jak i eseistycznej ścisłości badawczej.

Czas teraz na prezentację pierwszej części dorobku okolooprakładowego Profesor Wołodźko-Butkiewicz, na który składają się różne „gatunki edytorskie” zajmujące skrajne pozycje w książkach: na początku — jako słowa wstępne, teksty wprowadzające, wstępy i na końcu — jako posłowania. W sumie — trzynaście pozycji. Oto pełna lista tych dokonań:

SŁOWO WSTĘPNE

- 2010 *Słowo wstępne*. W: *Memuarystyka rosyjska i jej konteksty kulturowe*. T. 1 i 2. Red. Alicja Wołodźko-Butkiewicz, Ludmiła Łucewicz. „Studia Rossica XX” (Warszawa). Tekst wprowadzający.
- 1998 *Na tropie czerwonych mitów. O eseistyce Jurija Drużnikowa*. W: Jurij Drużnikow. *Кривое зеркало или русские мифы*.

Доносчик 001 или вознесение Павлика Морозова jako *Rosyjskie mity. Od Puszkina do Pawlika Morozowa*. Tłumacze: Franciszek Ociepka, Maria Putrament. Warszawa: Volumen.

WSTĘP

- 1978 Zofia Kowalewska (1850–1891). *Воспоминания детства* jako *Wspomnienia z dzieciństwa*. Tłum. Ewa Rojewska-Olejarczuk. Warszawa: PIW.
- 1978 Aleksander Grin (1880–1932). *Бегущая по волнам* jako *Biegnąca po falach*. Tłum. Irena Piotrowska (1914–1990). Warszawa: Iskry.
- 1979 Mikołaj Gogol (1809–1852). *Шинель* jako *Szyneł*. Tłum. Julian Tuwim (1894–1953). Warszawa: Wydawnictwo Literackie.
- 1983 Antoni Czechow (1860–1910). *Три сестры* jako *Trzy siostry*. Tłum. Natalia Gałczyńska (1908–1976). Warszawa: Iskry.
- 1983 Mikołaj Gogol (1809–1852). *Шинель. Рассказы* jako *Szyneł. Opowiadania*. Tłumacze: Julian Tuwim, Jerzy Wyszomirski (1897–1955). Warszawa: Iskry.
- 1985 *A pośród lat echami wojna grzmi. Wiersze o wojnie*. Warszawa: Czytelnik¹².
- 1985 Władysław Szyszkow (1873–1945). *Страннику* jako *Włóczędzy*. Tłum. Wiesława Karaczewska. Warszawa: PIW.
- 1990 Leonid Sołowiow (1906–1962). *Похождения Насреддина* jako *Przygody Hodży Nasreddina*. Tłum. Izabella Zabłudowska. Warszawa: PIW.

POŚŁOWIE

- 1978 Walentin Katajew (1897–1986). *Беелет парус одинокий* jako *Samotny biały żagiel*. Tłum. Melania Kierczyńska (1888–1962). Warszawa: Iskry.
- 1991 Władimir Tiendriakow. *На блаженном острове коммунизма* jako *Na szczęśliwej wyspie komunizmu*. Tłum. Wie-

¹² W tomie opublikowano wiersze 104 poetów, wśród których znaleźli się tak znani twórcy, jak np. Nikołaj Asiejew, Olga Bergholc, Julia Drunina, Ilja Erenburg, Michaił Isakowski, Bułat Okudźawa, Boris Pasternak, Robert Roźdiestwienski, Konstantin Simonow, Boris Szucki, Aleksiej Surkow, Michaił Swietłow, Arsenij Tarkowski, Aleksandr Twardowski, Iosif Utkin, Jewgienij Winokurow, Andriej Wozniesiński, Władimir Wysocki. Wśród tłumaczy — m.in.: Tadeusz Chrościelewski, Andrzej Drawicz, Stanisław Ryszard Dobrowolski, Kazimierz Andrzej Jaworski, Leopold Lewin, Jerzy Litwiniuk, Andrzej Mandalian, Florian Nieuważny, Leonard Podhorski-Okółów, Seweryn Pollak, Ignacy Szenfeld, Józef Waczków, Wiktor Woroszyński.

ra Bieńkowska (1912–1995), Rozalia Lasotowa, Eugenia Siemaszkiewicz (1932–2014). Warszawa: Krąg.

POSŁOWIE I PRZEKŁAD

1994 Mikołaj Narokow (1887–1969). *Мнимые величины* jako *Wielkości urojone*. Warszawa: Alma-Press.

Na drugą część dorobku okołoprzekładowego Alicji Wołodźko-Butkiewicz złożyły się rozmaite kombinacje wyborów: samych wyborów, wyborów z opracowaniem, wyborów ze wstępem lub wyborów z posłowiem. Razem — 6 pozycji. Oto one:

WYBÓR

1980 *Dzień jak co dzień. Opowiadania 1978*. Warszawa: PIW.

WYBÓR I OPRACOWANIE

1994 Michaił Bułhakow. *Dzieła wybrane w czterech tomach*. Tom 1: *Niezwykłe przygody doktora. Proza autobiograficzna*. Tom 2: *Biała gwardia i inne dzieła prozą*. Tom 3: *Mistrz i Małgorzata*. Tom 4: *Szkarłatna wyspa. Utwory dramatyczne*. Tłumacze: Witold Dąbrowski (1933–1978), Andrzej Drawicz, Magdalena Hornung, Irena Lewandowska (1931–2018), Aleksander Minkowski (1933–2016), Jerzy Pomianowski (1921–2016), Ewa Rojewska-Olejarczuk, Krzysztof Tur (1943–2023). Warszawa: Muza.

WYBÓR I PRZEKŁAD

1982. *Długie sny. Opowiadania 1979*. Warszawa: PIW¹³.

WYBÓR I WSTĘP

1979 *Antologia radzieckiego esaju literackiego. W poszukiwaniu syntezy* (Warszawa: PIW).

WYBÓR I POSŁOWIE

1995 *Pieśni Słowian wschodnich. Antologia nowej prozy rosyjskiej*. Izabelin: Świat Literacki.

¹³ W tomie opublikowało swe utwory 19 autorów, wśród których byli tak znani pisarze, jak Wil Lipatow, Bułat Okudźawa i Władimir Sołouchin. Teksty przetłumaczyli: Mirosław Czertowicz, Monika Dutkowska, Wiesława Karaczewska, Halina Klemińska, Joanna Krumholz, Jerzy Litwiniuk, Elżbieta Łuksza, Eugeniusz P. Melech, Elżbieta H. Michalak, Florian Nieuważny, Tomasz Orzechowski, Irmina Pawelska, Ewa Rojewska-Olejarczuk, Maria Gero-Roźniewicz, Barbara Śniadower, Stanisław Ulicki, Krystyna Wagner, Katarzyna Witwicka, Alicja Wołodźko.

2018 Michaił Bułhakow. *Utwory wybrane*. Tom 1: *Morfina. Wczesne utwory proz.* Tom 2: *Biała gwardia. Utwory proz.* Tom 3: *Ucieczka. Utwory teatralne*. Tom 4: *Mistrz i Małgorzata*. Tłumacze: Henryk Chłystowski (1951–2022), Witold Dąbrowski, Andrzej Drawicz, Ziemowit Fedecki (1923–2009), Magdalena Hornung, Irena Lewandowska, Andrzej Mandalian (1926–2011), Jerzy Pomianowski, Ała Sarachanowa (1933–2010). Warszawa: PIW.

Pozostaje jeszcze do zweryfikowania hipoteza o równoległości w czasie powstawania prac przekładowych z rozwojem naukowym Profesor Alicji Wołodźko-Butkiewicz. W tym celu konstruuje dwie tabele. W pierwszej (tab. 1) jako punkt odniesienia przywołują przekłady literatury pięknej, a w drugiej – tekstów dokumentalnych o walorach literackich (tab. 2).

Tabela 1. Przekłady artystyczne Alicji Wołodźko-Butkiewicz
a obecność autorów oryginałów w jej dorobku pozaliterackim

Rok publikacji przekładu i autor oryginału	Czas wystąpienia autora w wymienionych gatunkach:		
	monografia	studia i artykuły	prace krytycznoliterackie
1977. Kandelaki	–	–	–
1980. Borszczagowski	–	–	–
1984. Griekowa	–	–	–
1984. Tendriakow	–	–	1984
1986. Jacinevičius	–	–	–
1986. Pogodin	–	–	–
1987. Pogodin	–	–	–
1990. Sołżenicyn	–	–	–
1991. Ajtmatow	–	–	1987
1993. Lance	–	–	–
1994. Narokow	–	–	1994
1996. Słapowski	–	–	–
1996. Gołowkina	–	–	–
2001. Drużnikow	2004	1996, 1998, 2000, 2001	–
2005. Blinow	–	–	–
2006. Sołżenicyn	2004	2004	–
2010. Sołżenicyn	–	–	–

Tabela 2. Przekłady Alicji Wołodźko-Butkiewicz tekstów dokumentalnych o walorach literackich a obecność autorów oryginałów w jej dorobku pozaliterackim

Rok publikacji przekładu i autor oryginału	Czas wystąpienia autora w wymienionych gatunkach:		
	monografia	studia i artykuły	prace krytycznoliterackie
1983. Bursow	–	–	–
1993. Sołżenicyn	–	–	–
1995. Wasiliewa	–	–	–
1996. Kaźmina	–	–	–
1997. Wasiliewa	–	–	–
1998. Jaźborowska, Jabłokow, Zoria	–	–	–
1998. Zieńkowicz	–	–	–
2003. Sokołow	–	–	–
2011. Kozłakow	–	–	–
2014. Gładilin	–	–	–
2014. Muchina	–	–	–

Z porównania dwóch powyższych tabel płynie jednoznaczny wniosek, zgodnie z którym twórczość przekładowa Alicji Wołodźko-Butkiewicz, zarówno artystyczna, jak i tekstów dokumentalnych o cechach literackich, tylko w niewielkim stopniu pokrywała się z zainteresowaniami badawczymi w wymienionych okresach. Daje się jednak zauważyć wyraźne powiązanie Jej fascynacji translatorskich ze studiami naukowymi w odniesieniu do dwóch pisarzy: Druźnikowa i Sołżenicyna. Najpełniejszą wiedzę na ich temat znajdujemy w monografii z 2004 roku oraz studiach i artykułach.

Trzeba jeszcze wspomnieć o fascynacji Profesor Wołodźko-Butkiewicz postacią i pisarstwem Michaiła Bułhakowa. O tym podziwie świadczyć mogą najlepiej dwie edycje jego dzieł: z 1994 i 2018 roku. Najpierw były to *Dzieła wybrane w czterech tomach*, następnie, po 24 latach, również w 4 tomach — *Utwory wybrane*. Grono tłumaczy — zasadniczo to samo i za każdym razem erudycyjne.

Moja wypowiedź o Alicji Wołodźko-Butkiewicz byłaby niepełna bez refleksji osobistej, w której zawiera się wdzięczność za zrecenzowanie

wydawnicze pierwszego tomu dzienników Gieorgija Efrona (1925–1944). Kolejne dwa tomy — z konieczności — musiała opiniować już inna osoba. We „Wstępie” do dzienników napisałem m.in.:

Pani prof. dr hab. Alicja Wołodźko-Butkiewicz [...] dopingowała mnie, bym doprowadził to tłumaczenie do końca. Któż inny jak nie Ona, Osoba o tak wielkim dorobku translatorskim i kompetencjach emigrantologicznych, miałaby większą świadomość od Niej i od samego tłumacza, jak niełatwej materii się podjąłem z uwagi na dwujęzyczny, a momentami trójjęzyczny charakter oryginału. Z listów, jakie do siebie piszemy, dowiedziałem się, że Pani Profesor wciąż uważa, że *Dziennikami* Mura należało się zająć bardzo dawno i zainteresować nimi jakieś solidne wydawnictwo. Sama też się przymierzała do wysiłku przekładowego, lecz ostatecznie z tego zrezygnowała, ponieważ istotną przeszkodą w podjęciu się translacji okazał się z jednej strony język francuski, zajmujący istotną część wypowiedzi młodego Efrona, z drugiej zaś — pokaźna objętość całości — około 1000 stron. Przy okazji naszej korespondencji dowiedziałem się, że Pani Profesor, studiując w Moskwie w latach 1959–1962, gdy była na piątym roku, towarzyszyła jakiejś staruszce w drodze z Dworca Białoruskiego do mieszkania przy ulicy Bolszaja Spasskaja 8/58. Z wrodzonej chęci pomagania ludziom wspomnianą staruszkę i jej wnuczkę odebrała z dworca, po czym przywiozła pod wskazany adres. Weszły do wielkiego pustego pokoju. Znajdował się w nim tylko stół, a na stole stała słynna fotografia Mariny Cwietajewej — jej głowę otaczała aureola. Później się okazało, że Los postawił na drodze polskiej studentki Anastasiję Iwanowną (1894–1993), młodszą siostrę tragicznie zmarłej wielkiej poetki. Wtedy właśnie Anastasija Cwietajewa powróciła z wieloletniego zesłania: fizycznie wyczerpana — wychudzona, a przez to jeszcze bardziej drobna, lecz niepokonana duchowo. [...] Poddanie tej książki recenzji wydawniczej ze strony Pani profesor Alicji Wołodźko-Butkiewicz stanowiło zarazem gwarancję otrzymania opinii najwyższej jakości merytorycznej — przede wszystkim literaturoznawczej, kulturoznawczej i translatorskiej — mało który bowiem spośród polskich rusycystów zasługuje na wielce zaszczytne i nie mniej zobowiązujące miano Kolekcjonera Wielkich Spraw Kultury Rosyjskiej¹⁴.

Na koniec — refleksja ogólniejsza, ale nieobca podjętemu zagadnieniu. Profesor Alicja Wołodźko-Butkiewicz nie zapominała o swoich Koleżankach i Kolegach, którzy parali się tłumaczeniem z rosyjskiego. Gdy odchodzili, pisała o nich syntetyczne wspomnienia, przedstawiała rusycystyczną spuściznę, podkreślała wyjątkowość twórczych osobowości. Tak było np. w przypadku przedwcześnie zmarłego

¹⁴ G. Ojcewicz, *Wstęp*, w: G. Efron, *Dzienniki 1940–1943*. T. I. *Rok 1940*, Wydawnictwo GregArt, Szczecino 2019, s. 20–22.

Andrzeja Drawicza (1932–1997)¹⁵, a potem — René Śliwowskiego (1930–2015)¹⁶, Janiny Sałajczykowej (1933–2017)¹⁷ czy Antoniego Semczuka (1930–2018)¹⁸. Żegnała się z nimi, świadoma nowego wielozycznego spotkania.

REFERENCES

- Cichocki, Jan. "Rusycystka niezwykła, Profesor Alicja Wołodźko-Butkiewicz (1940–2022)." *Przegląd Rusycystyczny*, 2023, no. 2: 7–13.
- Fast, Piotr. "Odpowiedzialność za słowo. O czynach i sprawach pani profesor Alicji Wołodźko-Butkiewicz." *Literatura rosyjska: idee, poetyki, interpretacje*. Fast, Piotr, Łucewicz, Ludmiła, Stempczyńska, Barbara (eds.). Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk” i Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych, 2018: 25–35.
- Fast, Piotr, Łucewicz, Ludmiła, and Stempczyńska, Barbara (eds.). *Literatura rosyjska: idee, poetyki, interpretacje. Księga ofiarowana Pani Profesor Alicji Wołodźko-Butkiewicz*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk” i Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych, 2018.
- Kąkiel, Małgorzata. "Następcy Bułhakowa i Puszkina — rozmowa z prof. Alicją Wołodźko-Butkiewicz." *Przegląd*, 2014, no. 16: 32–36.
- Krycka-Michnowska, Iwona. "Bibliografia prac Profesor Alicji Wołodźko-Butkiewicz." *Literatura rosyjska: idee, poetyki, interpretacje*. Fast, Piotr, Łucewicz, Ludmiła, Stempczyńska, Barbara (eds.). Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk” i Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych, 2018.
- Kuzniecowa, Feliks. "Czy nastąpi kres ciszy." *Antologia radzieckiego eseju literackiego. W poszukiwaniu syntezy*. Wybór i wstęp Wołodźko, Alicja. Transl. Wołodźko, Michał. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1979: 274–297.
- Ojcewicz, Grzegorz. "Wstęp." Efron, Gieorgij. *Dzienniki 1940–1943*. Tom I. *Rok 1940*. Szczepiński: Wydawnictwo GregArt, 2019: 7–22.
- Śliwowska, Wiktoria. "Nasza staromodna przyjaźń..." *Literatura Rosyjska: idee, poetyki, interpretacje. Księga ofiarowana Pani Profesor Alicji Wołodźko-Butkiewicz*. Fast, Piotr, Łucewicz, Ludmiła, Stempczyńska, Barbara (eds.). Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk” i Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych, 2018: 13–16.
- Tymieniecka-Suchanek, Justyna. "Anastasija Cwietajewa o śmierci zwierząt (na przykładzie utworu Моя Сибирь)." *Slavica Wratislaviensia*, 2018, no. CLXVII: 411–426.

¹⁵ A. Wołodźko-Butkiewicz, *Rusycystyczna spuścizna Andrzeja Drawicza*. „Wiadomości Kulturalne” 1997, nr 25, s. 1.

¹⁶ A. Wołodźko-Butkiewicz, *Profesor dr hab. René Śliwowski (2.02.1930–23.06.2015)*, „Studia Polsko-Ukraińskie” 2016, t. 3, s. 217–221; A. Wołodźko-Butkiewicz, *Nasz przyjaciel René Śliwowski (1930–2015)*, „Slavia Orientalis” 2016, nr 1, s. 9–14.

¹⁷ A. Wołodźko-Butkiewicz, *O profesor dr hab. Janinie Sałajczykowej słowa pamięci*, „Studia Rossica Gedanensia” 2017, s. 604–608.

¹⁸ A. Wołodźko-Butkiewicz, *Prof. zw. dr hab. Antoni Semczuk (1930–2018): uczony, dydaktyk, człowiek*, „Slavia Orientalis” 2019, nr 2, s. 235–240.

LITERATURA ROSYJSKOJĘZyczna...

- Wołodźko, Alicja, Wich, Janina. "O Marynie Cwietajewej." *Slavia Orientalis*, 1967, no. 3: 219–227.
- Wołodźko-Butkiewicz, Alicja. "Nasz przyjaciel René Śliwowski (1930–2015)." *Slavia Orientalis*, 2016, vol. 65, no. 1: 9–14.
- Wołodźko-Butkiewicz, Alicja. "O profesor dr hab. Janinie Sałajczykowej słowa pamięci." *Studia Rossica Gedanensia*, 2017, vol. 4: 604–608.
- Wołodźko-Butkiewicz, Alicja. "Prof. zw. dr hab. Antoni Semczuk (1930–2018): uczony, dydaktyk, człowiek." *Slavia Orientalis*, 2019, vol. 68, no. 2: 235–240.
- Wołodźko-Butkiewicz, Alicja. "Profesor dr hab. Rene Śliwowski (2.02.1930–23.06.2015)." *Studia Polsko-Ukraińskie*, 2016, vol. 3: 217–221.
- Wołodźko-Butkiewicz, Alicja. "Rusycystyczna spuścizna Andrzeja Drawicza." *Wiedomości Kulturalne*, 1997, no. 25: 1.